

*Végvidék**Regényrészlet*

GYULAFFY TÁVOZÁSA UTÁN HAMAR ELTERJEDT A HÍR: Pribék Miska egy tucat kopjással Zalahaláp mellett egy völgyben húzta meg magát. A romba dőlt tanyára Budai Ákos úr hívta fel a főlegény figyelmét. Kisnemes gazdája elesett a harcok során, felesége családostul biztonságosabb vidékre költözött. Ákos úr úgy vélte, a pár lánc elvadult ugarra, a kaszálóra s a szőlőre az aszszonnyal olcsón meg lehet alkudni. Bár a keszthelyi káptalan egy kölcsönre hivatkozva zálogot emlegetett, de tehermentes birtok nincs. Örüljenek a papok, ha pénz helyett csak egy mérő gabonát, pár akó bort kapnak. Néhány ekealja földnek a török torkában amúgy se vennék hasznát. Művelni nem képesek, árendást nem találnak, így hát az a kis birtok lehetne akár a holdon is.

Az emberek tudták, hogy a hátrahagyottaknak Csobáncon nincs maradásuk. A tanyát Halápon messze kerülték, mert erősen tartottak Miskáéktól, holott egy ideje ki se mozdultak, inkább az épületeket próbálták rendbe hozni, tüzelőt gyűjteni, s ahol lehet, némi gabonát vásárolni. Látszott, hogy gondolnak a télre, bár hosszú, enyhe ősz ígérkezett, a fák még nem hullatták a lombot, s a vándormadarak se kerekedtek fel, csak a nap sütött bágyadtan.

A környéken egyszercsak megszorodott a jövés-menés. Fegyveresek érkeztek kettesével-hármasával, a tanya felől tudakozódtak, majd kurtán elköszöntek, lovaik fejét a völgy felé fordították, és csöndben elporoszkáltak. – Készülnek valamire – gondolták a parasztok –, de ki-ki törődjön a maga dolgával, máséba ne üsse az orrát, főképp, ha az a más a főlegény. Azt is látták, hogy kevesebben távoznak, többen maradnak, vagyis oka van a gyülekezésnek, de háborús időkben a lappangás megszokott, s ugyanúgy a fegyverkezés. Ősz elején gazdálkodásba fogni nem érdemes. Valamit csak fontolgatnak, ha ebben az Isten háta mögötti zugban ennyien képesek összeverődni.

A frissen vert karókerítés mellett a szérűn ötven ember tipródott. Lovaik az erdőalján legelésztek, ők – a kiválasztottak – napok óta várták, hogy a vezér elhatározásra jusson. Élelemben nem volt hiány: pár birkát levágtak, egy Zsuzsó nevű melles-faros teremtés gulyást rotytantott, s az újonnan tapasztott kemencében éjszakánként fél tucat malomkő nagyságú kenyeret sütött. Szalonnával, hagymával, vizes borral tetézve jól megvoltak, de a tétlenséget egyre jobban unták. Olykor érkezett egy-egy paraszt, Miska után tudakozódott, s egy ideig halkán sutyorogtak, de a főlegény ingatta a fejét, és pár piculát a markába nyomva bosszúsan elküldte. Reggelente mustrát tartott – ahogy Csobáncon volt szokás –, hogy senki se feledkezzen meg a fegyelemről, lovát-fegyverét gondolja, és érezze, hogy egy

akarata van: az övé. A kötözködésre hajlamosakat még az elején figyelmeztette: eszükbe se jusson a másikba horgolni, különben fel is út, le is út, mehetnek, amerre látnak. A kopjások a mondottakat jól eszükbe vésték. Legtöbbjük három-négy várban szolgált, mielőtt kilökték, netán maga döntött a távozás mellett, mert nem bírta a bezártságot, a nyirkos falakat, a várnagy hatalmaskodását, az éhkopot, az értelmetlen parancsokat. Volt, aki csak a szabad élet után vágyott. Lóra termett mezei hadat nem lehet falak mögé kényszeríteni. Szívesebben vállalták az örökös kockázatot, mint évhosszat a tespedést.

A főlegény veszett híre odavonzott egy csomó hideg szívű, eblelkű katonát. Egyikükből sem a bátorság hiányzott, hanem a tekintélytisztelet. Ölni szerettek, nem engedelmeskedni – s főleg nem könyörölni. Nem sok választotta el őket a közönséges martalócoctól, legfeljebb az összetartás a sajátjaikkal és az idegenek gyűlölete, legyen birodalmi német, osztrák vagy török. Nem igazodtak el a politikában, harc és fegyvernagyvá, alkalmi szövetkezés, békebontás, egymással paktáló vagy épp gyűlölködő kis- és nagyurak ügyeiben; csak két dolgot akartak: csatázni és zsákmányolni. De mi várható azoktól, kik mindenüket elvesztették? Ilyen emberekre volt szüksége Miskának: kik nem sokat kérdezősködnek, annál többet ütnek vágnak; kiknek a portya lételejük; értenek a fegyverforgatáshoz, s ha kell, képesek egy akaratnak engedelmeskedni. Jó szeme volt a válogatáshoz. Embert, lovat, szerszámot, mindent megvizsgált azzal az alaposággal, amit Gyulaffy alatt megszokott, s amire a várúr sose mulasztotta el figyelmeztetni. A jövevények egy részét régóta ismerte, akit nem kevés szóval kifaggatta, s ha a legkisebb hazugságon kapta, úgy elzavarta, mint egy rossz cselédet. A maradéknak tetszett ez is. Aki lódít, az valamit takargat, akiből hiányzik a nyíltság, az sem szolgálatban, sem csatában, sem a táborút mellett iszogatva nem állja meg a helyét.

Az emberek tudták, hogy a főlegény asszonya a csobánci vár szajhája volt. Ennek ellenére eszükbe se jutott a nyelvüket rajta köszörölni. Nemcsak azért, mert felettebb tartottak Miskától és a cimboráitól, hanem mert szótlan gondoskodásával, sötét főkörtője alatt villogó szürke szemével és összeszorított vértelen ajkaival félelmetesnek látszott. Amilyen sudáregyenesen tartotta magát, s ahogy jártában-keltében egy pillanattal felmérte, kiben mi lakik, hamar kivívta a katonák megbecsülését. Az asszonynevet nem sokra tartották, de Zsuzsót dús melle és formás fara ellenére nehéz volt nőnek tekinteni. Lovagolt, mint bármelyikük, vödörszám húzta a vizet, itatott, abrakoltatott, füvet kaszált, sebes csapásokkal fát aprított, megfente a kést mint egy kardot, kemény kézzel fogta a birkát, és vérét vette, naphosszat forgatta a kézimalmot, szebb kenyeret sütött, mint egy pék. Ha a főlegény éjszakánként meg is hágtá, virradat előtt kelt, öt helyett dolgozott, s mire a vitézek zsibbadtan ébredve kikászálódtak a szénából, égett a tűz, a kenyeret-szalonnát kiporciózta, a bort fakupákba töltögette. Napközben egy mosoly jólesett volna, de tudták: erősen hiányolja Csobáncot, pártfogóját, az Örzse nevű szakácsnét meg egy jó lelkű vénasszonyt s az egész ottani életet, Gyulaffystul-mindenestül.

– Oda a régi Zsuzsó – morogta egy alkalommal a főlegény, de inkább elismerően, mint szomorúan. Látszott, hogy büszke rá, de ennyi ember előtt nem ölel-

gethette s meg sem köszönhette, hogy odaadóan végzi a dolgát, mintha családjának tekintené az innen-onnan összeverődött társaságot.

Pár hét alatt Bory Ádám is alapos változáson esett át: valahogy megférfiásodott. A szeleburdi apród hangja vastagabb lett, mozgása lelassult, révedező tekintete magába fordult. A korán kelő Zsuzsón kívül senki sem tudta, hogy sokszor átsírja az éjszakát. Hajnalban összeszedelőzködött, a dézsában derékig lemosdott, megszáritkozott, utána tette a dolgát. Ha nem a lovát pucolta vagy a fegyvereit ápolgatta, hallgatagon járt-kelt, csöndben evett, olykor a katonák közé telepedett, és némán fülelt. Az öregebbje a maga szűkszavú módján szívesen mesélgetett a portyákról s a tarfejűeknek állított kelepccékről, nem titkolva, hányan veszték oda a harcok során. A tanulság mindig az volt: a pogány ördögien bátor és ravasz. Nem csekély elismeréssel emlegettek egy-egy török bajnokot, de nem mulasztották el hozzátenni: ezt vagy azt Thury György vagy Gyulaffy László győzte le nevezetes párviadalaikban. A szemtanú hitelessége mindennél többet mondott, ezért volt érdemes hallgatni a magyarokra nézve balvégzetű összecsapások elbeszélését is. A kopjások nem keresték Ádám társaságát, de nem is utasították el. Úrfinak ugyan nem szólították, de legtöbbször tartózkodóan kezelték, gondolván: előbb bizonyítson. Látták, hogy Miska – sokaknak Mihály úr – a maga nyers módján kedveli, ügyel rá, s ha kell, szemvillanással kormányozza, de nem igazán kellett. A fiú jól eligazodott a viszonyok közt, felismerte, kik a hangadók, melyiket jobb elkerülni, s melyikre érdemes hallgatni. Egy idő után a mogorva, megkeseredett vitézek is derűs tekintettel méregették, mert nemes voltát sose emlegette, s azt sem, mekkora urat és bajnokot szolgált. Megtanulta, mikor kell a száját befogni – szinte állandóan –, s hogyan válaszoljon egy odavetett kérdésre szolgálatkészen, de a lehető legrövidebben. – Kezd tartása lenni – mondogatták.

Az is sokak tetszését nyerte el, hogy legifjabbként, ha szükség mutatkozott rá, szívesen segédkezett Zsuzsónak akár borfejtésben, akár a birkák darabolásában, vízfordásban, sütéskor a tűz élesztgetésében és egyebekben. Látták, hogy nem bűdös neki a munka, ami a parasztivadék kopjások közt eleinte meglepő volt, majd megszokták, s ha dolog volt, egy idő után maguk is nekiestek.

László úr nem került szóba. Tudatosan kerülték, nehogy a friss seb felszakadjon, s az összehasonlító apassza Miska tekintélyét és az új élet célját. Egyhangúan teltek-múltak a napok, mégis – vagy épp ezért – várakozás feszült a levegőben, a katonák az égre pillantva latolgatták, meddig tart a jó idő, s mikor kezdődnek az őszi fagyok, mert némely hajnalokon a pocsolyák felszínét már jég borította. A fű is deresedett. Nem a hidegtől tartottak, hanem hogy a török nem mozdul ki a várakból, s a lovaknak nem lesz mit legelni.

Egy reggel Miska früstök után magához intette a kopjásokat. Megvárta, míg félkörben a gyepre telepednek, eléjük állt, és így szólt:

– László nagyurunk főlegénye vótam. Csakhogy elment. Fegyvert, lovat, hírnevet hagyott ránk. Mással nem sáfárkodhatunk. Most má' én se vagyok az ő emberre. Ti ötvenen meg ez az Ádám gyerek hogy szólítottok ezután?

Egy konya bajszerű vállas katona felállt, lustán körbenézett, végül azt mondta:

– Én kapitány úrnak hínamek. Kelmed miatt jöttünk. Ötvenen vagyunk, de nincs ötvenféle akarat.

Még egyszer körbepillantott, azután komotósan maga alá húzott lábakkal, kardját a térdei közé igazgatva leült. A szérűre súlyos hallgatás telepedett. Miskát legtöbbször eddig is vezérnek tekintették – kíméletlen vakmerősége és veszett híre bőséges okot adott rá –, de el kellett fogadni, hogy az embereket mostantól ő parancsnokolja, ő jutalmaz és büntet, ő osztja el a zászmányt, élet-halál tőle függ, vele őszölnék és telelnek, vagyis maradéktalanul alá kell rendelniük magukat. Az ilyesmi kimondatlan az első csatáig elmegy, kimondva nagy szó. A csobánciak hallgattak, nehogy bármelyiküket elfogultsággal vádolhassák.

Felállt egy másik próbált katona. Az ő szavára is ügyeltek, mert főlegényként és zászlóvivőként egyaránt szolgált, húsz éve járta a várakat és a mezőt, s ha egy helyen nem volt maradása, nem azért, mert kiebrudalták, hanem mert elunta, s maga akart menni. Miskát és a csobánciakat a boldogult emlékezetű Taróczira emlékeztette.

– Legyen a kapitány Miska. Még a hajdúk is vezért választanak, hát még mi, tagjai a vitézi testvériségnek. Ez a kölyök itten – bökött Ádáma – nemes ifjú létere szógál. Így van?

A választ meg se várva visszaült, de Ádám se tartotta szükségesnek, hogy feleljen, csak némán bólintott. Láthatták, mi erős kötelék fűzi az egykori főlegényhez. Míg a mondottakat meghányták-vetették, Zsuzsó bort fejtett, mosolytalan arccal körbehordta és kitöltögette, hogy ekkora horderejű dologban ne üldögéljenek szárazon.

Miska megvárta, míg kiisszák, végül csak annyit mondott:

– Aki kapitánynak akar, tegye fel a kezét.

Kivétel nélkül mind felfelé böktek.

– Akkor ezzel megvónánk. Má' csak kornétást kell választanunk. Legyen Ádám. A katonák csodálkozva összenéztek. – Kornéta is köll ahhoz! – morogta az öreglegény. A többiek szélesen vigyorogtak.

– Az asszony kendőjét kötözzük kopjára, vagy mit?

– Kinek van itten mása?

– Zászló... Tűzzünk föl egy számárfület!

– Töröknek lófarok, nekünk róka farkok!

Miska Ádáma förmedt: Eriggy, hozzad!

A fiú jött-ment, s egy puhának látszó csomaggal tért vissza. Kibontogatta és szétterítette. – Huhh... Azannya! Hunnan a zászló?

A szöveten a Gyulaffyak leveles címere virított fakult színei ellenére messziről láthatóan. – Budai Ákos úrtól – morogta a frissiben választott kapitány. – Régebben ő vót László úr kornétása. Azér' adta, hogy félje a török. Ha a főkapitány nincs is köztünk... Hogy mongyák? – kérdezte Ádámot.

– A szelleme velünk van.

– Úgy valahogy. Na, elfogadjátok a legényt?

– Előbb pogányt kéne ölni.

– Megtette.
– Az más.
– Vigye a zászlót egy nemes! – rikkantotta valaki gúnyosan.
– Nem azér’ – mondta csendesen Miska –, hanem mer’ ő állt László úrhoz legközelebb. Megszógalja a kelmetek bizalmát. Had még nem vagyunk, de ki tuggya... Tán azzá leszünk.

– Kapitány úr. Hogyan tovább? – kérdezte az öreglegény. A kopjasoknak afféle szószólójává vált, s ő mondta ki, ami a többieket hetek óta foglalkoztatta. Senki sem akarta megvárni, míg beáll a tél, s a hó miatt az istállóba kényszerülnek. Zsákmány is kell, amivel tavaszig kitartanak. Miska még az elején megmondta: a parasztok fosztogatása szóba se jöhet, különben nemcsak a törököt, a környékbeli nemeseket is magukra uszítják. Rabló csürheként ínség idején se viselkedjenek. Így állapodott meg Ákos úrral, s az ígéret fejében kapta a zászlót, az öreg legféltettebb kincsét.

Tűnődve válaszolta:

– Pár napon belül indulunk. A lovak pihentek. Felmegyünk Vasba. Itt, Zalában Hegyesd eleste óta a török nemigen mozgolódik. A parasztok aszongyák, pár rongyos beslia járja a környéket. Aligha érdemes rájuk menni. A szpáhik módosak, de a lovaik Fejérvár alatt füvelnek. Hozzánk sokan vannak.

Ezen is tűnődtek egy sort. Látták, hogy a kapitány körültekintő, alaposan meghányja-veti, hová tartanak, de Vas vármegye, ha közel is van, úgy hírlík, elnéptelenedett. Minek menne oda a török? A mondottakat csöndben emésztgették, míg Miska Ádámra pillantott:

– Mongyad!

A fiú felállt, és zászlóshoz illő komolysággal belekezdett:

– Kendtek is tudják... Szombathely, vagy ahogy a régiek nevezték: Savaria szabad királyi város. Vásártartó hely. A mívészek odamennek Ausztriából is. Ez csábítja a pogányt. Nincsenek várak a környéken. A bandériumok ősz felé alig mozdulnak. Udvari szolgálattal múlatják az időt.

– Akkor menjünk Vasba – morogták.

– Még valami – folytatta. – A török alajonként* portyáz. Egy boncsokot* hamar megjelentenek, de hatvan-hetvenen soká lappanghatnak. Kutyanak se tűnnek fel.

– Így igaz.

A kopjasok hetek óta először örültek. Eleinte jó volt a nyugság, s a lovak felhízlalása, azonfelül össze is kellett szokni, de a tétlenség kezdte megviselni az idegeket. Ezért várt Miska a kapitányválasztással. Azt akarta, hogy eseményszámba menjen, ne legyen ellenvetés, az emberek tudják be egy kezdődő vállalkozásnak. Úgy látta, a bujdosókból lassacskán csapat formálódik, vezérrel, lándzsazászlóval és kornétással, ahogy László úr kívánta volna, s ahogy tette a maga idején. Az ő példája úgy a lelkébe égett, hogy másra gondolni sem tudott; bicskával nem lehetett volna belőle kivágni.

---

* Az alaj török fél század, kb. 50–60 lovas, a boncsok nagyjából zászlóaljnak felel meg, változóan 5–800 fő.

Már Bakonybélen érezte, hogy másképp lesz ezután. Addig sose látott kolostort belülről, nem hallott zsolozsmázó szerzeteseket, hosszan csobogó imát, nem volt alkalma a mély áhítatot szemügyre venni. A fráterek jól tartották, de megtéríteni nem akarták. Két napot töltött velük; az is elég volt, hogy életében először magába szálljon, s a barátokkal egy sort fohászkodjon. László úr nélkül elárvultnak érezte magát. József atya tudta, mit érez, de tapintatosan hallgatott. A gvardián fontolgatta, ellássa-e a vitézeket lelki útravalóval, végül beírta azzal, hogy megáldotta őket, és minden jót kívánt. Búcsúzáskor a barátok felhős tekintetéből szinte cseppenként szívárgott a bánat. Sajnálták az elmenőket s némiképp magukat is. A gvardián azt mondta: ha a török beveszi Veszprémet, itt, a Bakony sűrejében se lesz maradásuk.

Miskát ez is, más is nyugtalanította. Féltette az addig kutyába se vett, immár kitörölhetetlen közös múltjukhoz tartozó Józsefet, a jó lelkű frátereket, Ádámot és új asszonyát, Zsuzsót. Egyszeriben megtapasztalta, mi a felelősség. Idő kellett, hogy a frissiben szerzett tanyán kavargó gondolatai közt rendet tegyen, és elfogadjon, hogy a rábizottakat s a hozzá szegődőket neki kell vezérelni. Éjszakánként a sötétben hosszan tépelődött, hogyan szoktatná össze a kopjásokat Gyulaffy, és hogyan hajlítaná őket a maga akaratahoz. Nehezebbre esett a tervezgetés. Eddig úgy volt: László úr kurtán közölte, mit akar, pár szóval eligazított, majd nekiindultak, s az ember- és lógyilkos portyákon addig leselekedtek, míg törökre bukkantak, rárontottak és levágták, vagy ha túlerőt szimatoltak, csöndben eloldalogtak. A várúr ilyen alkalommal csak annyit mondott: gyilkosok ezek, de mi nem vagyunk öngyilkosok. Bőven lesz alkalom a fejüket kopjavégre tűzni. Máskor a török tűzte lándzsahegyre a magyarok fejét. Hányat küldtek a másvilágra csak az utóbbi időben...

Miska nem sokat töprengett a halálon, de a vén Taróczy és Dobokay uram elmúlása s a távozás Csobáncról egy korszak végét jelentette. Félt, hogy az új helyzet olyan kihívás elé állítja, aminek nem képes megfelelni. Elvégre csak egy valamikori bojtárgyerek, örökké másoknak engedelmeskedő szolga, majd kopjás, hús esztendő után főlegény, végül a többiek akaratából kapitány, de miféle vezér, kit hozzá hasonló tudatlanok választanak?

A lelkét rágó kételyeket két dolog segített elűzni. Az egyik Gyulaffy megfakult zászlaja, a másik Zsuzsó biztatása. Ákos úr – bár féltett relikviájától* nehezen vált meg – derűsen vigyorgott:

– Higgye a török, hogy László urunkkal van dóga. Attól megfagy a pucájában a vér.

Zsuzsó se hagyta, hogy ölje magát. – Eddig nagy legény vót... Most mutassa meg, mit ér. – Na mit? – Egy keveset – mondta talányosan kacsintva, s ment a dolga után. Maga az, hogy a Gyulaffyak távozása óta először volt hajlandó mosolyogni, sokat jelentett. Más érzés volt ezek után összebújni, s nem egy kényszeredett rövidet kamatyolni, mint szalmában a patkány.

---

* Erekllye.

Végigmérte a kopjasokat, és halkán közölte:

– Hónap hajnalban indulunk. Nem zargattuk a jobbágyokat, így hát nem gyújtják föl a tanyát. Jóság sincs, amit eltökítenének. Ha kerül zsákmány, megvesszük, oszt' kitelelünk rajta.

– Ki ügyel az asszonyra? – kérdezte az öreglegény.

A többiek röhögtek.

– Van olyan gyúlékony, mint a tanya!

– Amilyen dógos, pár birkánál többet ér!

– Gyapját se nyírják meg!

– Elhagassatok! – üvöltötte Miska. – Mátul kezdve az beszél, akinek engedelmet adok. Elég egy rossz szó, földbe verem, s kilököm, mint nyájbul a rühes bárányt!

A kopjasok arcukat komolyra igazítva elcsöndesedtek. A kapitánynak igaza van: ordítózással tapodtat se lehet előrejutni. Miska vörösre gyúlt arcán a himlőhelyek fehéren világoltak, lapátkeze ökölbe szorult, ujjai ropogtak. Fújtatva lélegzett, végül nagy nehezen megnyugodott. A csobánciakat némiképp a dühös Gyulaffyra emlékeztette. Ő is így mérte fel a hangoskodókat, egy pillantással ízekre szedte a társaságot, majd röviden tudtukra adta, ki itt az úr, és kinek kell engedelmeskedni.

Az öreglegény konokul megismételte:

– Kapitány. Csak tudni akarjuk... Az asszonyt ki vigyázza?

– Elvisszük.

A csodálkozástól a lélegzet is a torkukra fúlt. Ötven férfi közt egy nő életveszedelemben... Micsoda gondolat. El sem tudták képzelni, hogy hosszú leseken izzadva-dideregve, víztől csöpögő fák, tüskés bokrok közt bujkálva, gázlókon átkelve, patakokat meglábalva, végeérhetetlen zibbasztó ügetéskor vagy nyaktörő vágta közben mit kezdenek Zsuzsóval, nem beszélve az összecsapásról, mely próbája a legvakmerőbb kopjasnak is.

– Úgy lovagol, mint egy férfi – folytatta. – Má' nadrágot is szabott, hogy nyeregre üljön. Nem vagyunk annyian, hogy a tanyán strázsáljunk.

– Na de mégis egy asszony...

– Ölt má' törököt.

A katonák megdöbbentek.

– Azannya!

– Hogy vót?

– Csobánc ostromakor... De hagyjuk – legyintett. – Ötvenketten vagyunk vele együtt. Ha pusztulnia kell, velünk pusztuljon. Ha meg az Úristen élte, éltesse mindannyiunkkal. Kérdés?

Úgy nézett körbe, mint László úr.

A kopjasok a mondottakat csöndben emésztgették.

Ádámot a hangnem s a töprengő hallgatás a csobánci eligazításokra emlékeztette. Látszott, hogy a kapitány igyekszik hasznát venni a Gyulaffytól tanultaknak. Erősen támaszkodott a várúr kevés szóval kivívott tekintélyére, ellesett mozdulataira, sajátos hanghordozására, mégsem tűnt lopottnak, sem nevetségesnek. László úr így hatott, nemhogy a főlegényre, de egész környezetére. Saját családjától a kopjasokig, kapitá-

nyoktól a birtokos urakig akarva-akaratlan utánozták. Két ember volt képes másokat ilyen mértékben befolyásolni: Thury György és Gyulaffy László. Ők valami mód a végvári lét értelmét testesítették meg, s nemcsak győzelmeikkel – miben szerepe volt a szerencsének is –, hanem külsejükkel, eltökélt bátorságukkal, fegyverforgató tudásukkal és azzal a különös képességgel is, mely a távolságtartást bajtársiassággal, már-már testvériességgel ötvözi. Gyulaffy nagyúr és főkapitány voltát senki se kérdőjelezte meg, holott katonái körében sose volt leereszkedő. Nem is túrték volna, mert a vitézi fraternitás úgy vélte: egy szál ujjasban, fejszével, fokossal küzdő talpas, sisakban, láncingben feszítő kopjás, főlegény, várnagy, kapitány, bocskoros nemes, zászlós úr egyformán ontja a vérét, s mindőjük vére piros. Aki a harcból bármi ürüggyel kivonta magát, lehetett akármekkora úr, emberszámba se vették. Csak az országos méltóságoknak néztek el, hogy a küzdelmekben személyesen nem vesznek részt – például Nádasdy országbíró –, bár ifjan kardot fogtak ők is. A vitézek ugyanakkor becsületbeli ügynek tartották, hogy a vezéreket a harcok sűréjében védjék, többek közt saját érdekükben, merthogy a csatát ki kellett fundálni, a felvonulást vezetni, az ellátmányról gondoskodni, az ütközetet irányítani, elosztani a zsákmányt, igazgatni a várakat, behajtani a dézsmát, elrendelni a robotot, fizetni a hópénzt és így tovább.

Ádám tudta, mi nehéz dolga lesz a választott kapitánynak, míg az emberek László úrhoz legalább közelítően elfogadják. Eddig csak annyit tett, hogy vakmerő hírére és Gyulaffy nagy nevére támaszkodva maga köré gyűjtött egypár bujdosót. Eztán jön a neheze. Ha a török tudomást szerez róluk, s arról is, mi kevesen vannak, mindent megtesz, hogy csapdát állítson, és megsemmisítse őket. Főképp a címeres lobogót akarja. Azért egy agának vagy bégnek tímárbirtok és pár ezer akce jár. Azt sem tűrhetik, hogy a karavánokat és a török várak alját a harcedzett csapat veszélyeztesse. Hadnak kevés, rablóbandának sok. A fiú úgy vélte: jó esetben egy-két évük van rá, hogy itt-ott a pogányba marjanak. Előbb-utóbb szembetalálkoznak a túlerővel, belefutnak egy csapdába, netán a portyákon megfogyatkoznak vagy maguktól szétszélednek. Még a fizetett, ruházott, jól felfegyverzett bandériumok sem örök életűek, hát még e szedett-vedett társaság. A tanya sem védi őket, elvégre nem vár, még ha palánkká erődítik is. Nemhogy ötven embernek, a felének se nyújt megélhetést. Halál vagy szétszórás vár rájuk, ha nem csapódnak egy zászlós úr seregéhez, csakhogy jó részük ezt eddig is megtehetette volna. Okuk van rá, ha nem keresnek efféle szolgálatot. A kapitány tudja, ki honnan jött, de az előzményeket nem firtatja, mert az igazság legfeljebb a gyónási titok pecsétje alatt derülne ki, attól kezdve – mivel nem pap – az ő lelkét is nyomná. Elég a maga baja; mostantól fogva a felelősség és a veszedelem, mely előttük áll, s melybe ötvenketten készülnek belenyargalni.

Tűnődéséből a kapitány riasztotta:

– Eriggy, kösd egy lándzsára a kornétát! Aztán segíts az asszonynak zabot, élelmet porciózni! Hónap hajnalban indulunk.

AZ ÉJSZAKA NYUGALOMBAN TELT, de jóval napkelte előtt felriadtak és kapkodva készülődtek, mintha tűz égetné a kompániát. Virradatra el akarták hagyni a völgyet, hogy ne terjedjen híre a távozásnak, s ne jelenthesse egy spion. Sose

lehet tudni, ki lesi a tanyát, majd fut, hogy az értesülést áruba bocsássa. Ennyi ember mozgása szemet szúr, kivált, ha hírhedett katonákról, s főképp Pribék Miskáról van szó, kinek martalóc természetét jobbágy és kisenemes bőven megtapasztalta. Tudták, hogy a völgyből kifelé menet a legelésző barom bőgni fog, s kutyák kórusban ugnak, de nem tehettek ellene semmit.

A kapitány egy szelíd, de gyors lábú kancára ültette Zsuzsót. Senkinek se volt kedve megmosolyogni. Hosszú köpenyében, posztónadrágjában, csizmájában, feltűzött hajára konyuló süvegében úgy festett, mint bármely vitéz, egy kivétellel: nem kötött kardot. Csak egy tört tűzött az övébe. Zabzsákja, kenyérzsákja, kulacsa éppúgy felkötözve lógott a farhám mellett, mint a többiekén.

Miska a sorba rendezett kopjások előtt vizsla tekintettel még egyszer végignyargalt. Tudta, hogy nincs szükség rá, de amiképp gazda szeme hízlalja a jószágot, a vezér pillantása erősíti a fegyelmet és az elszánást. Gyulaffy is ezt tette: indulás előtt jól megnézte a lovakat, a fegyvereket, a feszesre húzott szíjakat, a kengyelt, a zablát, a ráncatlan nyeregtakarót és az égre meredő kopjákat. Kinél csak a legapróbb hibát vagy hanyagságot látta, a csapatból könnyörtelenül kilökte. – Elég egy laza heveder – üvöltötte –, osztán kardcsapás nélkül buksz le a nyeregéből!

Ezek közt ilyesmiről szó se volt. A heteken át tespedők kinézetre is rendezett, összeszokott gyilkoló gépezetté alakultak. Legtöbbjükön csillagos török láncing vagy könnyű mellvert villant, mindnek volt orrvédővel ellátott kúpos sisakja, szabalyája, hosszú acélvégű kopjája, pajzsa és a ló farát borító vastag köpenye, némelyeknek fokosa és ólomgombos fonott bőr karikása. Veszedelmes szerszám; az ellenség nyakára fonódva könnyen lerántja a nyeregből. Így felszerelve, képzett csatlóvaikkal beállhattak volna egy zászlósúr bandériumába is. Miska a válogatáskor jól megnézte, kit vesz a csapatba, s a döntéskor legelső szempontként a fegyvert mérlegelte. Nagy szerencse kell ahhoz, hogy rögtön az elején zsákmányoljanak, ezért létfontosságú az ellenféléhez fogható harci eszköz. Ha megvan, igazolja a jártasságot. A bátorság nem elég, kivált szpáhikkal, janicsárokkal és állig felfegyverzett zsoldosokkal szemben, másként nem hullanának rakásra a rissz-rossz kardokkal, rézfokosokkal, szál ujjasban-bocskorban, ócska gebéken verekedő hajdúk.

Miska kopott rákfarkas páncélját Gyulaffytól örökölte. A várúr Hegyesd ostromakor Helffenstein egyik tisztjétől vett újat, mert a jóembernek nagy volt, még ha két-három bőrzekét is húzott alá. Ádámon még lötyögött a néhai Bayazid sisakja – László úr ajándéka –, de az egyik kopjás, azelőtt kovácslegény gömbölyűre kalapált egy vaslemezt, Zsuzsó posztóalátétet szabott hozzá, és pár öltéssel a süvegébe varrta.

Ha a völgyet nem veszik körbe dombok, láthatták volna a vöröslő égálgát. A pirkadat lassan ömlött el a tájon, mint dagálykor a víz, az égen halványan pislákolnak a csillagok, fénylett a hold ezüstje. A lovak nyugtalanul kapáltak, az emberek várták a parancsot. A kapitány egy utolsó pillantást vetett a tanyára, előrenyargalt, némán intett, a menet összerendeződött és dobogva megindult. Redőzött köpenyeikben, tollas sisakjaikban, hosszúkás pajzsaikkal és égre meredő kopjaikkal kísértetiesnek látszottak a hajnali szürkületben. Itt-ott felugattak a kutyák. A vonító

kórus a lovasokat a falvak határáig kísérte. A harmattól csöpögő fákról felrebbent egy varjúraj, és káromva szárnyalt a tarló felé. Ahogy virradt, úgy éledezett a táj. Az égen vándormadarak felhői kavargtak, lejjebb sólyom nyilallt, űzőbe véve egy vadgalambot.

– Kötöznek má’ – morogta valaki, csak hogy megtörje a paták egyhangú dobogását és az ütemes zablacsörgést. Senki se válaszolt. Az emberek hosszú lovaglásra, fásztó lesekre, örökös vigyázásra készültek, s arra, hogy egy villanással rajtaüssenek a törökön. A kapitány a völgyből kijutva előre küldte a martalékot, attól fogva ügyeltek a legkisebb rezzenésre is. Akár Gyulaffyék, Sümegegre tartottak. Úgy vélték, a vár miatt a környéket nem nyargalja a török, legalábbis nem akkora számban, ami riasztaná az őrséget, és pár ágyúlovással egyesülésre készítené a portyázókat és a szomszéd várak népét. Eszük ágában se volt Sümegehez túl közel menni – pár embernek nem is lett volna ajánlatos –, de az erőd környéke biztonságosabbnak tűnt. Az újsütetű kapitány úgy tervezte, onnan Vasvárnak fordulnak, majd észak-nyugatra, Savaria felé. Ha nincs szerencséjük, tovább nyargalnak, akár Kőszegnek, akár Sopronnak, fel egészen a Fertő tóig. Vasvár alatt Körmend vidéke Batthyány-birtok. Arra ügetni sem bátorságos a gróf hadai miatt. A kopjások viszonylag jelentős száma és Gyulaffy címeres lobogója amazoknak nem a legjobb ajánlólevél.

Hamar elérték Sümeget, de meg kellett várniuk a napnyugtát, hogy az őrzőbevonuljon, és a sötétben a hegyet délről kerüljék. Derült csillagos éjszaka ígérkezett, a környéken semmi se mozdult. A lovasok úgy elsurrantak a sziklafal tövében, mint egy raj denevér. Látták, hogy a bástyákon fáklyák lobognak, s a kapuerődben fényes tűként egy méces világol, de a váralja mély homályba merült. Miska fél százada még az északi oldalon fekvő település kutyáit se riasztotta, mivel emberek-lovak jól tudták, hogy kell hangtalan ügetni, árnyékról árnyékra haladni, olykor megállni és fülelni, a puha homokos talajt, a legkisebb horpadást kihasználni, s főleg az éjszakát, mely a jövő-menőt bársonyos lepelbe burkolja. Miska úgy szimatolt, mint egy jó vadászeb. Ahol füstszagra lelt, a csapatot halk fütyentéssel megállította és körbevezette. A táj zengett a tücsökciripeléstől, ami a rókák kaffogását, s egy távoli farkasüvöltést kivéve elfedett minden más hangot.

Hajnatra messze maguk mögött hagyták Sümeget. Úgy tervezték, hogy Vasvár fölé átkelnek a Rábán, majd Rábahídvéget megkerülve tovább ügetnek Szombathely felé. Pirkadatkor elhagyták az utat, és behúzódtak az erdőbe. A fák közt találtak egy füves tisztást, a fáradt lovakat lenyergelték, gödörben kis tüzet kuporítottak, hogy megmelegítsék a kását, végül a gödröt sebesen betemették, és kényelmesen elvackolódtak. Az első őrséget Miska és a csobánciak vállalták, a következőt az öreglegény és barátai, majd sorban a többiek. Egymást régóta ismerő öt-hat ember közt az összetartás szinte magától alakult ki. A cimborák csoportonként hézagtalanul illeszkedtek. A veszély az indulás óta eltelt egyetlen nap alatt vasnál keményebbre kalapálta a társaságot. Puhák különben sem akadtak köztük – erre nagyon ügyelt Miska –, de a fegyelmet semmibe vevő, vakmerősködő katona sem. Egy vigyázatlan társuktól, akár egy óvatlan mozdulattól függött az összes többi.

Napközben úgy heverésztek, mint lógó nyelvű kutyák a napon. Az embereket a hangos madárdal, olykor egy nyerítés s a lovak körül zsongó legyek sem zavarták. Bízta az őrködőkben és abban, hogy nem esz oda a fene egy rőzsegyűjtőt, ráérő jobbágyot, gombászó kölyköt, bárkit, aki a csapat jelenlétét hírül adná. Férfit, asszonyt, gyereket egyaránt meg kéne ölniük, ha erre csámborogna.

Déltájt csaknem erre is sor került. Két menyecske egy nyikorgó taligát húzodva épp feléjük igyekezett. A vigyázók mozdulatlanra dermedtek, tenyerük a tőr markolatára fonódott. Nyitott szájjal halkán lélegezve figyelték, meddig merészkednek az asszonyok. Mit sem sejtve, hangosan tereferélve lépkedtek a fűvön. A halál karnyújtásnyira volt, de óriási szerencséjükre az erdőszélen megálltak, a hullott ágakat szaporán hajlongva felszededegették és a taligára rakták. Mikor megtelt, egyikük derékig rántotta a szoknyáját, leguggolt és csobogva vizelt. A katona nem az ülepét bámulta, hanem hogy próbál-e beljebb lépni, lombot szakítani és belétörölközni, de a menyecskére ügyelt a gondviselés: felkapott egy maréknyi avart, lábai közé dörzsölte, majd leengedte a szoknyáját, és ringó csípővel távozott. Egy ideig hallani lehetett az oldott nevetést és a kétkerekű taliga nyikorgását, végül elhalt. A csöndet a motozó szellőn, madárcsivitelésen, egy vadászölyv távoli vijjogásán s a vadgalambok krúgatásán kívül más nem háborgatta.

A levegő hűlni kezdett, a délután naplementébe hajlott. Lassacskán elhallgattak a rigók és a cinkék, csak egy harkály kopogott szorgosan, s az avarban zörrent egy cickány. Az erdőalja vöröses fénybe merült, meghosszabbodott a fák árnyéka, a nap fokról fokra a láthatár alá süllyedt, és felragyogtak a csillagok. Az esti szél megsuhogtatta a lombokat, és tisztára seperte a levegőt. Az emberek a jószág mellett várakoztak. Senkinek se kellett parancsot adni. Miska némán intett, a kopjások nyeregbe lódtak, a fák alól hangtalan kiügettek és ellovagoltak. Csak a tisztáson gőzölgő trágya és a letiport aljnövényzet mutatta, hogy emberek jártak erre felé.

Az úttól két-három nyíllövésnyire haladtak, mivel sose lehetett tudni, járja-e a környéket a török vagy összeverődött martalócok, kik alkalmas pillanatban véres csetepatét kezdeményezhetnek. Fegyver, képzett csataló egyaránt nagy kísértés. Bármilyen vakmerők a hajdúk, velük könnyen elbánnak, ha nem is veszteség nélkül – s épp ezt akarta elkerülni a kapitány. Nem dolguk, hogy rongyos szabadlegényeket gyilkolásszanak. Bár a Dunán innen, a királyi Magyarországon törököt ritkán látni, de ha igen, legalább ezren vannak, javarészt szpáhik és puskás janicsárok. Megtámadásuk szóba se jöhet. Csak egy portyázó alajt akartak, mely rablásra adta a fejét. Az ilyenek rendszerint túlságosan magabizók és vigyázatlanok, ha mégsem, legfeljebb visszafordulnak és tovább kutakodnak.

Hosszan elnyúló sorban ügettek. A holdfény megvillant a sisakokon és a kopják hegyén, amúgy csak egy lassan mozgó sötét csíknak látszottak, mely alig vált el az ugartól és a halvány derengéstől az égéljén. Olykor felüvöltött egy farkas, máskülönben egyhangúan dobogtak a paták, fegyver koccant, zabla csörgött, horkant egy ló. A langyos éjszakában pihenten, teli gyomorral jó érzés volt ügetni és tervezgetni, hogyan lepik meg az óvatlan pogányt. Csak egy kis szerencse kell,

ami pár alkalommal eddig is megadatott. Volt, aki szentül elhatározta: ha kerül zsákmány, nem mulatja el, hanem a kapitányhoz hasonlatosan kerít egy tanyát, és gazdálkodásba kezd vagy jószágot vesz, és a hajtók közé áll. Mások arra gondoltak: a ritkán háborgatott vármegyékben némi pénzzel nemességet lehet vásárolni. Zsebükben az armálissal nem kell adózniuk. Még többet ér, hogy nincsenek kitéve a Gyulaffy-szerű várurak hatalmaskodásainak.

Csak a legkeményebbek nem ábrándoztak ilyesmiről. Ők tudták, hogy rég elkéstek vele. Volt, akit már az asszonyok se vonzottak, csak az ölés. Egyedül ez pezsdítette a vérüket, s a bosszúvágy, mely apjuk-anyjuk, testvéreik halála nyomán ifjúkoruk óta égette a lelküket, és sose szűnt meg az iszonyú veszteségre emlékeztetni. Az émelyítő hullaszag s a felperzselt falvak füstje mélyen beléjük ivódott. Nem is gondoltak arra, hogy idővel kiszellőztessék.

Lassan telt-múlt az éjszaka. Az elől-hátul lovaglók a tájat éberem ügyelték, de a többség mellére bukó fejfel bóbiskolt, a kopják imbolyogtak, a lándzsaszászló ernyedten csüngött. Éjfél után kezdett fáradni a jószág. Némelyiket a lassú kocogás ellenére kiverte a hab. Miska inkább kímélte a lovakat, mint az embereket, de muszáj volt haladni, hogy a környéket mielőbb maguk mögött hagyják. Az erdős vidéken volt hová húzódni és a vidéket kémlelni. A váraktól egyre távolodtak, de a kapitány veszélyt szimatolt. Maga sem tudta, hogyan s mi módon, de mindig megérezte. Ahogy vörösödött az égálja, s alig észrevehetően kezdtek halványulni a csillagok, a csapatot a fák közé parancsolta, az előzőkből okulva beljebb keresett tisztást, és kívülebb állította fel az őrláncot. Megint a csobánciakkal kezdte, mert bennük és a Gyulaffy-féle kíméletlen iskolában bízott igazán. Tudta, hogy a fásasztó éjszakai lovaglás megviseli az embereket, az éberség csökken, a fegyelem lazul. Neki is majd leragadt a szeme, de remélte, hogy a hajnali szélben magához tér, s a reggelig hátra levő pár órát csak kibírja.

A kopjások lenyergelték és megbéklyózták a lovakat, köpenyeikbe burkolóztak, és elheverték a fűvön. Ádám és Zsuzsó éppúgy kimerültek, mégis Miskával és a csobánciakkal tartottak, előbbi azért, nehogy megmosolyogják, utóbbi, mert a kapitány asszonyaként magától értetődő volt. Szó el nem hangzott, hisz miről is beszélgettek volna? A harmatos fűből szedett vízzel szemüket-arcukat meggolybolták, és meredten kémlelték az utat. Jóval napkelte után érkezett a váltás. Addig úgy elcsigázódtak, hogy helyben elfeküdtek. Legtöbbjük a kardját se csatolta le, csak maga mellé igazgatta, s máris horkolt.

Arra ébredtek, hogy a távolból ütemes ropogás hallik, a láthatáron szürke füstként porfelhő kavarg, halkan dobban a föld, a puszta csöndjét keréknyikorgásra emlékeztető zaj és elmosódó kiáltások verik fel. Nyomban magukhoz tértek, és a fák alá hasaltak. Akin sisak volt, lekapta, hogy a napsütésben ne csillogjon. A vállukon feszülő láncinget is eltakarták. Bár a lassan mozgó foltnak még egy óra kellett, hogy odaérjen, nem akartak kockáztatni.

A hullámzó tömeget összehúzott szemmel fürkészték. Az alaktalan folt lépésről lépésre közelgő sereggé vált, a széleken lovasokkal, beljebb görnyedt hátú talpasokkal, a menet végén könnyű tábori ágyúkkal. Az úton nem fértek, így hát előn-

tötték a mezőt, és rendezetlenül kavargtak. Az oszlop elején pár száz fogoly botladozott, javarészt sihederek, fiatal férfiak és nők. Odahallott a csattogó korbács és a hajtók üvöltése.

– Aszabok, jaszaulok, delik, besliák – morogta Miska. – Janicsár nincs köztük.

– Ezek is hunnan a pokolból keveredtek ide? – tűnődött az öreglegény. – Leg-alább ezren vannak.

– Vegyes népség. Ezernél biztos kevesebb. Lovas legfeljebb kétszáz.

Az öreglegény nem akart vitába bocsájtkozni. Hátha a kapitány látja jól. Nincs egy boncsok, de akárhányan vannak, ötvenedmagukkal nem mehetnek rá. Értelme se volna, mivelhogy a foglyokon kívül értéket nem cipelnek, csak pár megrakott kocsit innen-onnan összerabolt ócskaságokkal. A talpasok sovány birkákat tereltek, a szekereken félig telt gabonás zsákok lappadtak, mellettük tyúkketrecek, ládák, olajos korsók, miegyéb, akkora rendetlenségben, amit rátermett vezér aligha tűrt volna. Erősek így is, de Batthyány vagy Nádasdy fél zászlóalja egy rohammal elsöpörné őket. Miskákék nem tudták, hogy az országbíró halott, s a bandériumok épp az ő temetésére gyülekeznek, csupáncsak fojtogatta őket a düh. Lám, a török úgy vonulgat a királyi Magyarországon, mint a saját pitvarában.

Tehetetlenül figyelték a nyüzsgő sokaságot. Látszott, hogy a meghódolt vidékekről összeverődött martalóhad. Nem a pogány fegyvernemek java, inkább rácokból, oláhokból, görögökből és más renegátokból toborzott hajdemák. Csak a tábori ágyúk mögött baktató topcsikat és a seregrendező jaszaulokat lehetett katonának nevezni. Előbbiek a lövegeket ügyelték, az utóbbiak az elcsigázott rabok mellett talpaltak. A lovasok – ahány ember, annyiféle gúnya és harci szerszám – összevissza bóklásztak a mezgyén. A vonuló tömeg nem egy akaratra engedelmeskedő hadként, inkább fegyveres csürheként tipródott. Elő- és utóvédet nem képeztek, a szárnyakat nem biztosították.

Ádámot megrázta a foglyok szenvedése, a kíméletlenül csattogó korbács, az asszonyok jajongása, a mindkét nembeli kölykök síró gyengesége. Lerongyolódva, mezítláb, vérző arccal próbáltak a sorban megmaradni. Egy csapzott szőke hajú lány hirtelen megtántorodott és összeesett. A jaszaulok odaugrottak, a szöges korbáccsal közönyösen végigverték, és talpra rántották, de újra és újra összerogyott. Lábainál fogva az út mellé vonszolták, s a többieknek szóló figyelmeztetésként jatangánnal párszor mellbe döfték. A menet még csak nem is lassított.

A kopjások tudták, hogy az utat mérföldeken át temetetlen holtak szegélyezik. Láttak eleget, de a várható hullabűz s az odaseregülő hollók, varjak, kóbor kutyák marakodása jó előre kedvét szegte a legkérgesebb szívűeknek is. Ádám elcsukló hangon suttozta:

– Rájuk mehetneknk...

– Szádat befogd!

– Még csak az kéne – morogta az öreglegény. – Nem fogolyszabadítónak jöttünk.

– Lásd, mennyien vannak – folytatta Miska egy fokkal enyhültebben. – Éccaka beléjük kaphatnánk, de nappal semmiképp. Páran otthagynák a fogukat, de mi sem úsznánk meg. A rabokkal se tudnánk mit kezdeni.

A távolodókat összehúzott szemmel némán fürkészték. Lassacskán elhalt a kéreknycikorgás, a korbácsok csattogása és a torokhangú üvöltés, az úton kavargó por kezdett leülepedni. Még egy ember bukott ki a sorból, őt is leszúrták, közben megállás nélkül hömpölyögtek. – Somogyiak – morogta a kapitány –, mer’ a fejevári török rendezettebb.

- Lehetnek budaiak is.
- Fene tuggya.

Mindesetre megnyugodtak: ha a rablókat ide is vetette a balsors, legalább nem ebben az erdőcskében akartak pihenni, a fák alatt szusszanni és tüzet rakni, hogy tyúkot kotyvasszanak, vagy megmelegítsék a piláfot. Pár lovas nyergén zsákocska fityegett, félig tele szárított hússal, amit elég vízbe dobni, s egy ideig forralni. Legtöbbjüknek lábasa is volt, hogy magának főzzön. Várható volt, hogy déltájt letáboroznak, és kora estig az árnyékban hűsölnek, de kitartóan mentek tovább. Tán mégis féltek a bandériumoktól, s mielőbb az övéikhez, biztonságos területre akartak jutni. Túl messze merészkedtek, azonfelül nem voltak köztük jó lovú szpáhik és puskás janicsárok.

Miskának eszébe ötlött, hogy Veszprém ostromakor Gyulaffy mutatott egy Helffensteintől származó mappát. Elcsodálkozott rajta. Hogy az ördögbe lehet vármegegyényi vidékeket egyetlen kitergetett papíron ábrázolni? Először nem értette, majd László úr elmagyarázta: képzelje azt, hogy madár, és a tájat felülről nézegeti. Akkor látja, hogy a kanyargó szalag folyó, a barna púp hegy, a zöld sík, a sok kis pontocska mocsár, az apró betűk németül vagy latinus magyarsággal jelzik a várakat és a településeket. Mivel a főlegény tudta, hogy fest Szigliget és Csobánc környéke a magasból, milyen aprók az emberek és a jószág, hajszálnyi a bővizű Eger patak ott is, ahol legszélesebb, s a Balaton túlfelén Keszthely mezővároska jó időben is csupán egy folt, nagy nehezen felfogta, mi a térkép. Az egykor királyi székhelyet, Budát, vagyis Ofent szintűgy csak a kirás tudatta. László úr ujjával a mappára rajzolt egy háromszöget, mely Boszniától, a szörényi, a pozsegai és a horvát-szlavón bánágtól fel egészen Esztergomig mutatta, mi hatalmas és gazdag vidéket birtokol a török.

Eltűnődött, hogy nem látja a sok nagyúr és képzett generális? A térkép ijesztő valósága még neki is többet mondott, mint a közvetlen tapasztalás. Tudta, hogy a pogány foltokban lepi el a Délvidéket és a Duna-Tisza közét, s hogy Erdély határait nyaldossa, de a meghódolt vidékeken a várak és palánkok közt van átjárás. Tán ez téveszti meg uraimékat: hogy egy-egy magyar szigetre mégiscsak oda lehet evickélni.

Az élet bizonytalansága senkinek se volt újság. Miska és társai úgy nőttek fel, hogy a törököt ugyanolyan istencsapásának vélték, mint az árvizet, a jégesőt és az aszályt. Harcoltak ellene, ahogy a parasztok a természet kiszámíthatatlansága ellen: a gazdálkodást évről évre újrakezdték, ha a termést a rossz idő el is pusztította.

Merőben másként gondolta László úr. Szerinte a török áfium* ellen van orvosság. Nem hitte, hogy a pogány elkerülhetetlen sorscapás, mellyel a balvégzet sújtja a magyarságot, inkább azt, hogy az önzés és a közönséges gyávaság bünteté-

---

* Mákony.

se, melytől karnyújtásnyira van a feloldozás. Csak össze kéne fogni – mondogatta, jócskán megfélelkezve arról, neki magának mi nehezére esik szóba állni saját szomszédaival, s egypár zászlós úrral, nemhogy együtt küzdjenek. Hiányzott belőle a képesség, hogy mások akarata alá rendelje a sajátját. Miska tudott róla, s meg is értette. Az urak irigysége, mely Gyulaffy hírnevét bár csorbítani nem tudta, de folyvást kikezde, dühbe hozott volna egy szentet is. Az idegen generálisok... őket utálta László úr leginkább, Salm gróf és Helffenstein regimentárius kivételével, de értük se volt oda.

Azt is gyakran emlegette, hogy érdemes hallgatni a nagyeszű Nádasdy Tamás országbíróra, csakhogy időről időre vele is összetűzött. Barátságát mindösszesen két ember bírta: a vasonkői Horváth Gazsi és a bikaképzű Tahy Ferenc báró, Dunán inneni főkapitány, kinek a nádorral is sikerült jó viszonyt ápolnia, holott Gyulaffyhoz hasonlóan vélekedett, s neki is tűz égette a lelkét. Csak egy fokkal volt kevésbé indulatos. Más kérdés a hideg szívű Thury, ki dühét a csatákra tartogatta, előtte-utána egyedül a maga érdekét istápolta. László úr igazi elismeréssel csak az öreg katonákról tudott szólni, miképp a vén Tarócziról, kinek csobánci felbukkanása a várúr régi jó ismerőseként neki, Margit nagyasszonynak, József atyának és másoknak is szemmel látható örömet okozott. Szintúgy kedves emberének tekintette nemes Budai Ákost, de ő és elődei a Gyulaffyak régi familiárisai-ként szolgáltak, míg Balázs úr a maga függetlenségét sose adta fel.

Miska szeretett volna hasonlítani rá. Megfogta a vénség temérdek tapasztalata, s az a közvetlen egyszerűség, mellyel a maga csendes módján mindenféle emberrel képes volt szót érteni. A másik példa furcsamód a hegyesdi Memi aga volt. A főlegény sejtette, hogy köze van a szakácsnéhoz, de ez is gyarapította a benne növekvő elismerést. Láttá, hogy az ősz kurd férfi a javából. Nemcsak a tartózkodó Örséhez, a nénőhöz, a László-fiakhoz és a cselédekhez tudott közel kerülni, de pár jó szót a várúr is elejtett róla. Mikor a kapuban rátámadt, ugyan nem ijedt meg. Olyan sebesen villant a kezében a handzsár, mint nyáron a száraz ménkű. A vigyázók később elmondták, hogy László úr a lépcsőről némán végignézte. Főlegény létére ijesztő közel járt a korbáczhoz.

Az aga szépen viselte magát rabságában is. Egykedvű arccal kuporgott a fűvön, pedig janicsárként tudta, hogy az ő útja véget ért. Suttogták, hogy megejtette az asszonyt. Ha így volt, jól titkolta. Nem árulta el magát, sem Örsét, bár a kopjások szerint hosszan összefonódó pillantást váltottak, melyben meglátszott az egymástól végleg elszakadók keserősége. Nem csoda, ha a korosodó szakácsné hagyta teherbe ejteni magát, mert ideje fogytán a magzat – bármi vérből származik – utolsó esélye volt.

Miska tűnődését lódobogás zavarta meg. – Kapitány – mondta az öreglegény –, nézzen csak oda! – Hová te? – Kelmed is látja... Visszajönnék.

A kavargó tömegeből kivált egy alaj. Ötven-hatvanan lehettek, egyes deli és beslia népség, mind más fegyverekkel, tarka gúnyákban, gombos dolmányban, kaptánban, turbánná csavart kendőben, zsíros posztósüvegben. Övük teletűzdelve törökkel és jatagánokkal. Némelyeknek görbe handzsárja, nyeregpisztolya, kerek bronzpajzsa is volt. Lassan, ráérősen ügettek.

– Itt akarnak enni, oszt’ hűsölni – felelte Miska.

– Micsinájjunk?

– Egyelőre semmit. Ha idetolják a pofájukat, az erdőből ki nem jutnak élve.

Hátrakúsztak, és a fák közé osontak. A kapitány keményen ráparancsolt Ádámra: szerezzen bizonyosságot, hogy valóban erre tartanak, és letáboroznak, majd fusson és jelentse. Hangtalan mozogjon, mint fűben a gyík.

Az embereket két csoportra osztotta. Kisebb részük nyeregbe kapaszkodott, és valamivel távolabb az erdőszélen lesbe állt, a többség a tisztás mögött a sűrű aljnövényzetbe hasalt és mozdulatlaná dermedt. A martalócok gyanakvására semmi ok: egy óvatlan moccanás, elhajított szalonnahéj, megpörkölt gally sem. Tudták, hogy egy ideig eltart, míg a besliák megfőzik a szárított húst, torkig zabálnak, és bőfögve elhevernek. Azt is tudták, hogy a foglyokkal vonuló török pár emberért nem fordul vissza. Az eltűnteket leírja, és megy tovább. A csekély létszámú fegyelmetlen csürhe nem igazi veszteség. Bőven van utánpótlás a Balkánról, Havaselvéről, a megszállt tartományokból, hol a nép felveszi a muszlim hitet, s a szegényebbje pár akcséért a szabad rablás végett katonának áll. Vannak köztük a Délvidékről származó renegát magyarok is.

Ádám olyan hangtalan bukkant fel a bozótból, mint vidra a csöndes vízből. Térden-könyéken kúszott a tisztásig. Barna ujjasa, nadrágja a nedves avartól alig vált el. Akkor vették észre, amikor felállt:

– Nincsenek százan. Valamivel több mint a fele. Ágat gyűjtenek, tüzet raknak. A lovakat megbéklyózták, de nem nyergelték le.

Máris odahallott a gallyak roppanása és a vegyes torokhangú kiáltozás. Miska szélesen vigyorgott. – Lusta barmai – mondta –, nem ügyelnek.

– Őröket nem állítottak, az biztos.

– Várunk, míg elpillednek.

Lassan telt-múlt a délután. Az emberek némán hasaltak, a higgadtabbja elszunyókált, a többi szimatolta a füstszagot, hallgatta a tűz pattogását, s az odaszüremkedő fecsegést. Nyíllövésnyinél nem lehettek messzebb.

A kopjásoknak nem esett nehezükre a várakozás. Számptalan portyán volt alkalomuk megszokni. A kitartó türelem élet-halál kérdés, éppúgy, mint vadlesen vagy éjszaka fákyafénynél az óriásharcsák megszígyonyozásakor. Úgy vélték, ezek itt nem különbek, mint a dúvad. Magától értetődött, hogy a deliket egy szálíg kiirtják, csak azért istenkedtek, hogy minél kisebb legyen a saját veszteség. Az erőt nem rájuk, hanem a hadjáratokban gazdagodó szpháhikra tartogatták. Ezúttal nem a fortélyon, hanem a gyorsaságon múlt minden.

Mikor a hangok végleg elhaltak, Miska néma kísértétként talpra állt. A kopjások egyik kezükben szablyát, másokban tört markolva felegyenesedtek, és várták a parancsot. A kapitány intett, az emberek görnyedten megindultak. Legyezőforma alakzatban lépkedtek, óvatosan, mint a hiúz. Becsületére vált volna a leggyakorlottabb erdőjárónak is. Tőlük pár ölnyre csak egy-egy halk roppanás hallatszott, az is beleolvadt a lombzúgásba és az erdő neszeibe. Még a madárdal sem hagyott alább.

Hamar meglátták a kihamvadt tűznél heverőket. Legtöbben aludtak, de volt, aki félkönyéken egy fűszálat rágcshálva nézgelődött. A vigyázatlanok fegyvereiket is lerakták, hogy kényelmesen szusszanjanak. A kapitány halkán fűttenetett, a széleken fűtyszó válaszolt, majd szó nélkül rájuk törtek. Egy olajos bőrű tarfejű alak odapillantott, de felugrani se volt ideje: Miska egyetlen csapással elvágta a torkát. Kezdetét vette az öldöklés. A kopjások az alvókat szúrták-vágták, bár néhányan magukhoz tértek, tört rántottak és tántorogva, félig kábán próbáltak védekezni. Esélyük se volt. Legtöbbjüket álmában érte a halál. Szorosan körbevéve a talpra vergődők sem tudtak a suhogó szablyákkal mi kezdeni. Páran a réműlettől dermedten arra is képtelenek voltak, hogy előkapják az övükbe tűzött jatagánt, csak álltak és várták, hogy rájuk is sor kerüljön, míg egy dőfés nyomán odébb tántorogtak és eldőltek. Könyörtelen mézszárlás folyt, hideg elszánással, pontos, takarékos mozdulatokkal. A haldoklók hörgése, egy fojtott nyögés, rekedt kiáltás a békét sugalló fák alatt furán oda nem illőnek tűnt.

Néhányuknak még így is sikerült a lovakhoz futni, elválni a béklyót, rájuk pattanni és helyből vágtába ugratni. Nekik tartogatta a nyeregbe ültetett kopjásokat a kapitány. Órák óta várták, hogy menekülők fejvesztve kirontsanak. Egyenest belenyargaltak a tűzbe. Az ólommal, vasreszelékkel töltött kurtányok pár pillanat alatt végeztek velük. Mikor a füst eloszlott, a földet kapálózó lovak és véres testek borították. A kopjások odaügettek, a holtakat és sebesülteket sorra járták, s az élőkkel mit se törődve a nyergeket vizslatták, van-e bennük eldugott pénz. Pár akcsén, szegényes ékszeren kívül semmit se találtak. Az ócska fegyverekért, szakadozott övekért, csizmákért, bocskorokért lehajolni sem volt érdemes. Bosszúsan léptettek a tisztásra, hogy jelentsék: a sortűz végzett az összes rablóval.

Miska is dühöngött. Bár a rajtaütést karcolás nélkül megúszták, egy ezüsttel futtatott arab dzsizálon és egy csontnyelű késen kívül érték nem akadt. A lovakat sem akarták elhajtani. Csak hátráltatták volna a kompániát. – Legyen egy jó napja az erre csámborgó parasztnak is – morogta. – A hollók idevezetik őket.

Tudták, hogy a török sereghez csapódó delik és besliák egymásban sem bíznak, s nem tartanak maguknál drága holmit. Zsoldért, élelemért harcolnak. Azért szakadnak el a hadtól, hogy szabadon fosztogassanak, és legyen idejük a zsákmányt eldugni, majd elkótyavetyélni és titkon elinni. Valódi katonák közt csak a legritkább esetben boldogulnak. Futásban elsők, támadásban utolsók. A török komoly ütközetben nem veszi hasznukat. Kémlésre, a lakosság megfélemlítésére, hóhérokodásra felfogadott csürhe, de Miskáéknál kézreállt a bosszú, édes érzés volt a szablyákat vérbe mártogatni és a nyomorultakat lelődözni. – Odébb hurcolkodunk – mondta –, de nem túl messze.

Addigra a török réges-rég a láthatáron túl járt. Már a por se kavargott a nyomukban. A kopjások pár futamatnyit ügettek, végül letanyáztak és hunyorogva nézegették a lemenő napot. Ádám is mérgeződött, mert ujjását a többiekhez hasonlóan összefröcskölte a vér. Levette és egy vékonyan szivárgó erecskében próbálta megtisztogatni, de nem sokra ment. – Alkalomadtán lúggal kimosom – mondta Zsuzsó cseppet mosolyogva. Érezte, hogy a fiú haragja látszólagos. Majd szétve-

tette a büszkeség, mivel ő is ledőftött egy besliát. Azelőtt futott volna, hogy boldog-boldogtalannak eldicsekedjen, de az utóbbi pár hétben jócskán megváltozott. Csak aki ismerte, az tudhatta, hogy az ölés nem a hiúságát növelte, hanem az elszánást és a megfelelni vágyást, melyet a portyákon előbb-utóbb mindenki megtapasztal. Gyulaffy nem engedte volna, hogy ekkora veszélynek tegye ki magát, de Miska tudta: a fiúnak előbb-utóbb muszáj átesni a tűzkeresztségen, máskülönben elveszti az önbecsülését. Azért tette meg kornétásnak, hogy teljességgel közéjük tartozzon, ám az összevézert ujjas láttán gondolkodóba esett. Eszébe ötlött, hogy Ádám a kompánia egyetlen írástudójaként még sokszor és sokféleképp segíthet, amennyiben velük marad, legalább addig, amíg eléri a felnőttkort.

